
SERİ	CİLT	SAYI		
SERIES	VOLUME	NUMBER	1	1978
SERIE	BAND	HEFT		
SÉRIE	TOME	FASCICULE		

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ORMAN FAKÜLTESİ

DERGİSİ

REVIEW OF THE FACULTY OF FORESTRY,
UNIVERSITY OF ISTANBUL
ZEITSCHRIFT DER FORSTLICHEN FAKULTÄT
DER UNIVERSITÄT ISTANBUL

REVUE DE LA FACULTÉ FORESTIÈRE
DE L'UNIVERSITÉ D'ISTANBUL

YAŞ SINIFLARI AMENAJMAN YÖNTEMİ, DOĞAL GENÇLEŞTİRME VE SİLVİKÜLTÜR PLANI

Doç. Dr. Tolgay ODABAŞI¹

1. GİRİŞ

Cumhuriyet döneminde ormancılığımızda, politik yönden olduğu kadar teknik bakımdan da bazı etkin ve köklü değişimler gerçekleştirilmiştir. Silvikültür tekniğinin gelişmesinde etkili olan değişimleri iki temel noktada toplamak mümkündür : birincisi «münferit seçme yöntemi» nin, diğeri «yaş sınıfları yöntemi» nin kabulü.

«Münferit seçme», kabul edildiği dönemin koşullarına göre, ilk bakışta Türkiye ormanları için bir kurtarıcı olarak görülmüş ve bazı haklı nedenlere dayandırılmıştır. Fakat ormanlarımızın ana ağaç türlerinden, başta Çamlar olmak üzere, Sedir, Meşe, Ardıç gibi ışık ağacı türlerinin biyolojisine uymayan bu yöntem, diğer ağaç türlerinden oluşan ve gerekli bazı olanaklara sahip bulunmayan ormanlarımızda da silvikültürel yönden başarı gösterememiştir.

Seçme yönteminde, bakım ve gençleştirme müdahalelerinin iç içe girerek beraber yürütülmesi zorunluğu özel bir gençleştirme sorunu yaratmaz. Bu durum, farklı biyolojilere sahip ağaç türlerinde gerekli olan farklı gençleştirme yöntemleri üzerinde çalışma olanağını vermez. Bütün Türkiye ormanları için seçme yöntemi kabulünün ikinci ve önemli sakıncası bu noktada görülmüştür. Ormanlarımızda yıllarca, doğal gençleştirme gereksinimi duyulmamış ve bu durum gençleştirme fikrinin gelişmesine engel olmuştur.

Yaş sınıfları yöntemi, bu sakıncaları gideren bir yöntem olarak denilebilir ki, ormancılığımızda yeni bir teknik dönemi başlatmıştır. Böylece, özellikle Çam ormanlarımızda seçme ile bozulan meşcere bünye kuruluşlarının düzeltilmesi yoluna girilmiş ve onların devamlılığı için gerekli olan özel gençleştirme yöntemlerinin uygulanmasına başlanmıştır. Ayrıca ormancılarımızda, gençleştirme düşüncesi gelişmiş, yararlanmak için gençleştirmenin zorunlu olduğu gerçeği görülerek yerleşmiştir. Artık ormanın sürekliliğini ve kuruluş düzenini ormancının kontrolünde, doğaya en uygun biçimde gerçekleştirmek zorundayız.

Her yeni önlemden olduğu gibi, yaş sınıfları yöntemi de teknik ve yönetimle ilgili birçok sorunları beraberinde getirmiştir. Bu yöntemin uygulanmaya başlanmasından bu yana geçen dönem içinde ormancılar, başlangıçta genellikle çekinerek yaptıkları müdahalelerin sonuçlarını, kimi zaman umut ve cesaret, kimi zaman başarı mutluluğu, kimi zaman da başarısızlığın ezikliği içinde izlemişler ve izlemektedirler. Yön-

¹ I.Ü. Orman Fakültesi Silvikültür Kürsüsü, İstanbul.

temin birinci on yıllık uygulaması, inceleme gezilerinde gördüğümüz kadarıyla, öngörülen amaçlara ulaşmaktan oldukça uzakta kalmıştır. Fakat buna karşın, elde edilen sonuçları küçümsemek gerekir. Çünkü bu çalışmalar, ormancıları ormana ve orman yaşama ortaklığının inceliklerini izlemeye yöneltmiş bulunmaktadır. Bu nedenle, geçen kısa süreyi, gençleştirme koşulları ve olanaklarının araştırıldığı bir dönem olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Kuşkusuz, her geçen gün, ormancılığımıza yeni denemeler ve bilgiler getirecek ve bunlardan yararlanılarak başarının artması beklenecektir. Fakat başlangıçta, doğal gençleştirmenin başarısında etkili olan bazı gerçekleri ve temel prensipleri gözönünde bulundurarak, gerekli ön koşulları sağladıktan sonra uygulamalara geçmek zorunluğudur. Bunları başlıca iki grupta toplayarak incelemek mümkün olabilir. Birincisi, gençleştirmenin ekolojik, biyolojik ve teknik koşulları, ikincisi ise yönetim koşullarıdır.

2. GENÇLEŞTİRMENİN EKOLOJİK, BİYOLOJİK VE TEKNİK KOŞULLARI

Doğal gençleştirme yöntemi ve uygulama tekniğini, ekolojik koşullardan ve ağaç türlerinin biyolojisinden soyutlama olanağı yoktur. Yöntemin seçimi ve uygulama tekniğinde bu faktörlerin etkisi büyüktür. Aynı zamanda, hangi gençleştirme yöntemi olursa olsun, uygulama tekniğindeki değişiklikler orman ikliminde ve dolaylı olarak lokal ekolojik koşullarda da değişikliklere yol açar. Bu konuya açıklık kazandırmak için önce ekolojik faktörlerden her birini ayrı ayrı ele almak ve sonra da bu faktörlerin birbirleriyle ve gençleştirme tekniği ile ilişkilerini incelemek gerekir. Gençleştirmenin ekolojik ve biyolojik esasları genel çizgi ve koşullarıyla literatürde verilmiş bulunmaktadır. Bunları yinelenmek gereksiz olacağından, önemini belirtmek amacıyla bu faktörlerin karşılıklı ilişkilerine kısaca değinilmekle yetinilecektir.

Gençleştirme bakımından bizi ilk plânda doğrudan doğruya özel mevkiin nitelikleri ya da lokal koşullar ilgilendirir. Genel mevki özellikleri daha çok özel mevkiin değerlendirilmesinde yardımcı olurlar. Örneğin : özel mevkiin yükseltisi, bir ağaç türü için genel mevki içerisinde optimal koşullardan ne kadar uzaklaşıldığını belirten bir gösterge olabilir. Bakı, iklim faktörleri üzerinde büyük etkiye sahiptir. Eğim, topraktaki madde taşınması, sıcaklık ve kuraklık üzerindeki rolü ile gençleştirmede gözönünde tutulması gereken diğer önemli mevki faktörüdür.

Aynı mntıkada, aynı iki gençleştirme alanından hangisinin doğal gençleştirmeye daha elverişli olduğunun saptanması, sadece özel mevki faktörleriyle olanaksızdır. Ayrıca toprak faktörünün de değerlendirmede hesaba katılması gerekir. Silvikültür pratiğinde toprağı her zaman, gerektiği kadar inceleme olanaklarına sahip değiliz. Fakat toprağın gözle görülen ve elle algılanan birçok özellikleri, değerlendirmelerimizde büyük ölçüde yararlı olabilir. Bunlardan toprak yüzünün görünüşü veya dış toprak durumu, diğer ekolojik ve biyolojik faktörlerle birlikte, doğal gençleştirme başarısının tahmininde iyi bir kriterdir. Toprağın, yabanlaşma eğilimi ya da çıplak toprak karakterine dönüş göstermesi doğal gençleştirmenin güç olacağını, bu durumun daha ileri düzeylere ulaşması ise doğal gençleştirmeden vazgeçme gereğini gösterir. Topraktaki mull humus formu, toprağın kötü fiziksel özelliklerini iyileştirici bir faktör olarak başarılı bir gençleştirme umudunu artırır. Humusun, toprak işlenmesiyle, madensel toprakla karıştırılması, dökülen tohumlardan oluşacak gençlik için daha iyi bir beslenme ortamı sağlar. Toprağın, özellikle üst toprağın nem durumunun, yeterli düzeyde olması diğer toprak özellikleriyle birlikte kurak mntıklarda çok yararlı etkiler yapar.

Mevki ve toprak faktörlerinden, olumsuz etkileri olanlar biraraya geldiklerinde yapay gençleştirmeyi yeğlemek ya da doğal gençleştirme tekniğinde yapılacak bazı değişikliklerle, daha fazla özen isteyen müdahalelere başvurmak gerekir.

Ekolojik faktörlerin, gençleştirme yönteminin tekniği üzerindeki bu etkisi aslında ağaç türünün biyolojisiyle de sıkı sıkıya ilişkilidir. Ağaç türünün, özellikle gençliğin biyolojisi, gençleştirme yöntemi ve tekniğini biçimlendiren ana faktördür. Ağaç türünün tohum yılları, tohum dökümü ve tohum özellikleri, gençliğin ışık isteği, don ve kuraklıktan zarar görme derecesi ; farklı ağaç türlerinde farklı gençleştirme yönteminin ya da aynı gençleştirme yönteminin farklı uygulama tekniğinin kullanılmasını gerektirir. Aynı ağaç türünde teknik değişikliklere zorlayan nedenler, yetişme çevresi koşullarıdır. Örneğin : büyük alan siper yöntemiyle gençleştirilecek, gevşek kapalılığa sahip ve toprağın yabancılaşma eğiliminde olduğu meşcerelerde, yeterli tohum oluşması koşuluyla hazırlama kesimlerinden vaz geçmek gerekir. Genel olarak, kuzey bakı, güneğe göre daha iyi koşullar gösterir. İyi yetişme çevresinde ağaçların gölgeye dayanma yeteneği daha fazladır ve ışık kesimleri evresinde aynı kapalılık koşullarında gençlik, kuzeyde daha uzun süre normal gelişmesini sürdürebilir, güneyde ise daha erken ışık isteği gösterir. Bu durumda güney bakıda ışık kesimleri evresinin daha kısa sürmesi doğru olur. Fakat siperin, özellikle kuraklık tehlikesine karşı direk ışınları engellemek gibi yararlı etkisiyle, intersepsiyonla su kaybına neden olmak gibi zararlı etkisini gözönünde bulundurarak gerekli dengenin kurulmasına da dikkat edilmelidir.

Zengin bir tohum yılında, bütün meşcerelerde aynı miktarda tohum oluşumu beklenemez. Bu durum, bazı ağaç türlerinde, bir meşcerede daha kuvvetli bir kesim yaparken diğerinde bol tohum dökümü sağlamak amacıyla daha zayıf bir kesimi zorunlu kılar. Özellikle yetişme çevresi koşullarından bir veya bir kaçının, gençliğin başarısını tehdit ettiği durumlarda da bol tohum dökümü olanakları araştırılmalıdır. Örneğin : toprak ve değişik iklim koşulları bakımından etkili olan, meşcerenin sırtta, orta yamaç veya alt yamaçta bulunması, kesimlerde gözönünde bulundurulması gerekli bir özellik olarak görülmelidir.

Başlıcalarına değinilen bu örnekler çok fazla miktarda artırılabilir. Fakat uygulamada karşılaşılabilecek her sorunun ve önlemin tek tek açıklanması, olanağı yoktur. Belirtmek istenilen, başarılı bir gençleştirme amacına ulaşmak için her koşulun iyi değerlendirilerek teknik olanaklardan yararlanma gereğidir. Çevre koşulları ve meşcere özellikleri, hele Türkiye ormanlarında çok değişiktir. Meşcere ile çevre arasındaki zengin ilişkileri en iyi ve doğru biçimde değerlendirecek olan, gençleştirmeyi yapan uygulamacıdır. Bu konuda uygulamacının inceleme, gözlem ve yılların deneyimleriyle elde edilmiş bilgileri en doğru ve yararlı kaynak olmalıdır.

3. GENÇLEŞTİRMENİN YÖNETİM KOŞULLARI

Doğanın en görkemli vejetasyon biçimi olan ormanın nitelikleri ve ekolojik koşullar ile orman ilişkileri, ormancılık mesleğine ve yönetimine biçim veren ana unsur olmalıdır. Yapılacak her teknik müdahale, «ilişki kompleksi» içinde oluşan dengeyi bozmamalı ve ormanın sürekliliğini korumalıdır. O halde ormancının her şeyden önce «ilişkiler kompleksi»nin unsurlarını iyi tanıması ve bunların dengede ne derece etkili olduğunu bilmesi, kısaca doğayı öğrenerek iş yapması gerekir. Doğayı öğrenmek ve onun gizlerine ulaşabilmek sanırım en güç araştırmaları içine alır. Ormancılığı, bu derece güç araştırmalara bağlı bir meslek olarak kabul etmek, belki

fazla teorik bir görüş olacaktır. Fakat unutmamak gerekir ki, bugün silvikültürel müdahalelerde, birçok ekolojik faktörün etkisini bilemediğimiz için kararsız kaldığımız ya da doğru değerlendirmeler yapamadığımızdan başarıya ulaşamadığımız durumlar çoktur. Bu durumda, «uygulayıcı (bölge şefi ya da işletme müdürü) bir araştırmacı mı olacaktır?», ya da «fakülteden çıktığında bütün sorunları ve çözümlerini bilerek mi uygulamaya başlayacaktır,» soruları akla gelebilir. Akademik öğrenim, temel bilgileri verir ve bu bilgilerden yararlanarak analiz ve sentez yapma yeteneği kazandırmaya çalışır. Farklı koşullar altında çıkan sorunların ve çözümlerinin tek tek öğretilmesi olanağı yoktur. Bu konuda, sağlam temel bilgilerden yararlanarak araştırma ve gözlemlerin değerlendirilmesi birinci plâna geçer. Uygulayıcıdan beklenen gözlemdir. Araştırmalarla doldurulamamış boşlukları bu gözlemler tamamlar. Uygulayıcının araştırma yapması, olaylar arasındaki ilişkileri saptayarak kurallar çıkarması çoğunlukla olanaksızdır. Fakat uzun süren gözlemleriyle doğayı anlayabilir, belirli olaylar karşısında, değişik ortamlarda ne gibi sonuçların doğacağını sezebilir ve buna göre önlemler alabilir. Bu olaylar ve önlemler ilişkisini, belki ifade edemeyecek fakat algıları ve duygusuyla yön verdiği müdahalelerin başarılı sonuçlarıyla gösterebilecektir.

Ormançılık çalışmaları uzun süreli çalışmalardır. Yapılan bir müdahalenin etkileri bazen 15 - 20 yıl ya da daha fazla yıllar sonra görülebilir. Bu nedenle olaylar ne kadar uzun süre incelenir veya gözlenirse o kadar sağlıklı sonuçlara ulaşılabilir. Ormanlarımızda, ekolojik ve biyolojik koşullara uygun ekonomik müdahalelerin yapılması isteniyorsa, bölge şefi ve işletme müdürüne aynı yerde uzun süre çalışma olanağı tanınmalıdır. Bir uygulayıcıya, yaptığı işlerin sonucunu izlemek fırsatı verilmezse ormançılık tekniğimizde meslekten gelen gerçek ilerleme hareketi beklenebilir. Siyasal atamalarla yürütülen teknik eleman işlendirme (istihdam) politikasıyla hiçbir teknik gelişmeye ulaşamayacağımızı bilmek gerekir. Nitelikim, bugüne kadar doğru veya yanlış tepeden inme birçok önlemler önerilmiş ve bunlar uygulamaya konmuştur. Koşullara uymadığı için çalışmalar genellikle başarısız olmuştur. Bundan sonra bu sonucun nedenleri araştırılmaya başlanmış ve hata, yöneme ya da tekniğe verilerek yeni yöntemler aranmaya başlanmıştır. Çoğu defa başarısızlığın, doğa koşulları ve teknik ilişkilerin iyi kavranamamış olmasında bulunduğu kabul edilmek istenmemiştir. Çalışmalar bu biçimde sürdürülürse olaylar yinelenerek ve sonuçta zarar gören, ormanlarımız ve ormançılığın itibarı olacaktır.

Yaş sınıfları amenajman yönteminin getirdiği gençleştirme zorunluğu içinde, doğal gençleştirmedeki başarısızlıkları bu noktada aramak gerekir. Son zamanlarda, bir yandan yaş sınıfları yönteminin ormançılığımıza uymadığı düşüncesiyle yeni yöntemler arama eğilimi görülürken, diğer yandan uygulanmakta olan teknik eleman işlendirme politikası ile birlikte bu yöntemin yürütülme çareleri aranmaktadır. Çare olarak düşünülen önlemlerden biri silvikültür plânıdır. Yapılan görüşmelerde, silvikültür plânından iki şeyin istendiği görülmüştür. Bunlardan birincisi müdahalelerin sürekliliğini sağlamak için her ormanda ve meşcerede yapılacak ya da yapılan müdahalelerin belirlenmesi ve bir uygulayıcının bıraktığı yerden diğerinin başlama olanağının sağlanmasıdır. İkincisi ise, bölge şefine ormanda neler yapacağı hakkında bir talimat verilmesidir.

Silvikültür plânı, silvikültürel çalışmaların zaman ve yer bakımından plânlanmasını içerir ve bazı uygulama esaslarını verir, yani silvikültürel müdahaleler için yapılmış bir çalışma plânıdır. Plânın, çalışmaların düzenini sağlaması, ormanda yapılmış ve yapılacak olan müdahaleleri, gerek çalışmakta olan uygulayıcılara ve ge-

rekse daha sonra gelecek olanlara göstermesi bakımından büyük yararları vardır. Fakat plânın bir talimat biçiminde sınırlayıcı etkileri olmamalıdır. Uygulayıcı bu plân içerisinde, yukarıda sözü edilen lokal koşul ve ilişkileri değerlendirerek hareket edebilmelidir. Silvikültür plânını, bütün koşulların önceden saptandığı, değişmez kalıp ve şablonlardan oluşan bir plân olarak düşünmek doğru olamaz. Böyle bir düşünce ; doğa ile ters düşen otomatikleşmeye neden olur, olaylar arasındaki ilişkileri araştırmayı ve gelişmeyi engeller. Örneğin : plânın koyduğu esaslar içinde uygulayıcı, siper durumu ile çalışırken gerektiğinde hazırlama kesimleri yapıp yapmama ya da ışık kesimlerinin şiddetini artırıp azaltmaya, hatta siper durumundan vaz geçerek tıraşlama durumuna geçmeye ya da aksine karar verebilmelidir. Fakat doğaldır ki, bu kararı verme yeteneği, ancak uzun süre aynı yerin koşullarını iyi inceleyip tanımakla kazanılır. Esas olan, uygulayıcıya bu olanağı vermektir.

Bütün söylenenlerden sonra denilebilir ki, uygulayıcının diğer işleri arasında, doğaya gerektiği gibi eğilme olanağı yoktur, bu nedenle de silvikültürel müdahaleler arzu edildiği gibi yapılamaz, bu koşullar altında buna bir çare bulunmalıdır. Uygulayıcının asal işleri, ikincil, ikincileri de asal yapırsa sonuç bu olur. Kanımca bu işin çaresi, her görevliye kendi gerçek görevini vermek, yaptığı işlerin sonucunu izlemesini ve sorumluluğunu yüklenmesini sağlamaktır. Ancak bu esastan çıkarak araya-çığımız yollar, bizi sorunların çözümüne götürebilir.